

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.

Ефективна економіка. 2022. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.10.11>

УДК 339.9 : 338.439.02 (477)

Т. В. Лобунець,

*к. е. н., доцент кафедри виробничого та інвестиційного менеджменту,
Національний університет біоресурсів і природокористування України*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1973-4181>

М. Л. Погребицький,

*д. ю. н., професор, старший науковий співробітник,
Національна академія Служби безпеки України*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0779-6577>

Е. О. Сіра,

*к. е. н., доцент кафедри туристичної інфраструктури
та готельно-ресторанного господарства,*

Державний вищий навчальний заклад

«Ужгородський національний університет»

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9488-0234>

ОСОБЛИВОСТІ ДОСЯГНЕННЯ НАЛЕЖНОГО РІВНЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

T. Lobunets,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Production and
Investment Management,*

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

M. Pogrebytskyi,

Doctor of Law, Professor, Senior Research Associate,

National Academy of Security Service of Ukraine

E. Sira,

*PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Tourist
Infrastructure and Hotel and Restaurant Industry,*

State Institution of Higher Education «Uzhhorod State University»

FEATURES OF ACHIEVING AN APPROPRIATE LEVEL OF FOOD SECURITY IN UKRAINE DURING THE CONDITIONS OF WAR

У статті висвітлені особливості досягнення належного рівня продовольчої безпеки України в умовах війни. Виявлено, що у контексті російсько-української війни питання продовольчої безпеки постали серйозними не лише в Україні, а й у всьому світі. Визначено, що бойові дії на території України становлять небезпеку не лише для населення нашої країни у сфері продовольчого забезпечення, а й для інших країн, зокрема країн Азії та Африки, які залежать від неї у постачанні імпоротної сільськогосподарської продукції українськими виробниками. Встановлено, що в Україні створена Національна платформа продовольчої безпеки, яка побудована базі Держпродспоживслужби. Основною метою платформи є забезпечення ведення господарства під час війни, забезпечення продовольством потреб місцевих громад, української армії. З'ясовано, що рівень продовольчої безпеки України сьогодні знаходиться в прямій залежності від ефективності функціонування аграрного сектору, зокрема ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану. Визначено, що для стабілізації ситуації в Україні потрібно зосередити зусилля на налагодженні логістичної системи для відновлення експортних поставок сільськогосподарської продукції, підтримці українських агровиробників, підтримці територіальної цілісності та незалежності і продовженні співпраці з країнами, що надають фінансову і гуманітарну допомогу. З'ясовано, що у квітні 2022 року Кабінетом Міністрів України затверджено план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, який в основному стосується сфери адміністрування національної продовольчої безпеки, сфери забезпечення населення територіальних громад продовольчими товарами та сфери регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано індекс споживчих цін на продовольчі товари, у тому числі на продукти харчування та встановлено, що у серпні індекс споживчих цін на продовольчі товари та продукти харчування в тому числі, був найнижчим – 100,7% та 100,6% відповідно, однак у вересні відбулось несуттєве зростання на 1,2% та 1,2% відповідно. Визначено,

що в Україні продовольча безпека знаходиться на оптимальному рівні і навіть не заважаючи на війну, за даними Мінагрополітики, дефіциту продовольчої продукції не очікується.

The article highlights the peculiarities of achieving the appropriate level of food security of Ukraine in the conditions of war. It was revealed that in the context of the Russian-Ukrainian war, food security issues became serious not only in Ukraine, but also in the whole world. It was determined that hostilities on the territory of Ukraine pose a danger not only to the population of our country in the field of food supply, but also to other countries, in particular the countries of Asia and Africa, which depend on it for the supply of imported agricultural products by Ukrainian producers. It has been established that Ukraine has created a National Food Safety Platform, which is built on the basis of the State Production and Consumer Service. The main purpose of the platform is to ensure the management of the economy during the war, to provide food for the needs of local communities and the Ukrainian army. It was found that the level of food security in Ukraine today is directly dependent on the efficiency of the functioning of the agricultural sector, in particular, the efficiency of state agricultural enterprises under martial law. It was determined that in order to stabilize the situation in Ukraine, efforts should be focused on establishing a logistics system to restore export supplies of agricultural products, support Ukrainian agricultural producers, support territorial integrity and independence, and continue cooperation with countries that provide financial and humanitarian assistance. It was found that in April 2022, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved a plan of measures to ensure food security under martial law, which mainly concerns the sphere of administration of national food security, the sphere of providing the population of territorial communities with food products, and the sphere of regulation of foreign economic activity. The consumer price index for food products, including food products, was analyzed and it was established that in August the consumer price index for food products and food products, including food products, was

the lowest - 100.7% and 100.6%, respectively, but in September there was an insignificant increase of 1.2% and 1.2%, respectively. It was determined that food security in Ukraine is at an optimal level and even without interfering with the war, according to the Ministry of Agriculture, a shortage of food products is not expected.

Ключові слова: *продовольча безпека, російсько-українська війна, сільськогосподарська продукція, аграрна сфера, продовольчі товари, продукти харчування, індекс споживчих цін.*

Keywords: *food security, Russian-Ukrainian war, agricultural products, agrarian sphere, food products, food products, consumer price index.*

Постановка проблеми. Продовольча безпека є важливою частиною державної аграрної політики. Забезпечення продовольчої безпеки на внутрішніх ринках має значний вплив на зміцнення продовольчої безпеки у всьому світі. Відповідно до вимог Конституції України та положень чинного законодавства забезпечення продовольчої безпеки покладається на державу. Економіка України, особливо аграрний сектор, за останні вісім років зазнали значних втрат через безперервне вторгнення ворога. З 24 лютого 2022 року така агресія набула характеру повномасштабної війни, що стало підставою для введення воєнного стану в Україні у відповідності до Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» №64/2022 [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчив, що питання забезпечення продовольчої безпеки в сучасних умовах становлять значний інтерес для вітчизняних вчених. У багатьох роботах науковців відображені теоретичні та практичні аспекти продовольчої безпеки на локальному, національному та глобальному рівнях. Окрім того, проблематичні засади продовольчої безпеки в умовах війни вивчали та продовжують вивчати

М. Диха, Ф. Горбонос, С. Князь, Т. Курман, О. Процевят, Р. Скриньковський, М. Хмиз, С. Цюх та інші.

Метою статті є висвітлення особливостей досягнення належного рівня продовольчої безпеки України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досягнення належного рівня продовольчої безпеки є одним із найважливіших питань, яке всі країни світу повинні постійно вирішувати та контролювати. Це необхідно не лише з економічної точки зору, а й із соціальної та політичної.

У контексті російсько-української війни питання продовольчої безпеки постали серйозними не лише в Україні, а й у всьому світі. Російська Федерація є терористичною державою, яка здійснює продовольчий тероризм і злочини з максимальною свідомістю і цілеспрямованістю з метою зруйнувати глобальну систему продовольчої безпеки і вплинути на весь вільний світ. Дії російського агресора та військові злочини під час війни в Україні негативно вплинули на світову економіку, глобальну продовольчу безпеку, а також на бюджети окремих країн, які сильно залежать від експорту української сільськогосподарської продукції [2].

Слід також зазначити, що бойові дії на території України становлять небезпеку не лише для населення нашої країни у сфері продовольчого забезпечення, а й для інших країн, зокрема країн Азії та Африки, які залежать від неї у постачанні імпортової сільськогосподарської продукції українськими виробниками.

Військові дії на території України призвели до збоїв у функціонуванні продовольчої системи. Інтегрований ланцюг постачання сільськогосподарської та харчової продукції (від первинного виробництва до продажу продукції споживачам) та бізнес-діяльності (виробництво, переробка, розподіл, споживання та утилізація харчових продуктів) порушуються, створюючи додану вартість в агропромисловій сфері. Через

закриття українських портів українська продукція не може експортуватися на зовнішні ринки. Країни, які залежать від українського імпорту, вже відчують негативні наслідки, адже понад 60% української сільськогосподарської продукції експортується морем. На територіях, де ведуться активні чи тимчасові бойові дії, продовольча безпека знаходиться під загрозою через припинення чи зменшення посіву весною 2022 року. Отже, відбувається зниження врожайності через порушення агротехніки/посівної техніки, зниження врожайності зерна через зменшення посівних площ, а отже у підсумку, зменшення експорту зерна [3].

Російське вторгнення в Україну посилює роль України в забезпеченні глобальної продовольчої безпеки. Обмеження експорту та нестабільні поточні посівні кампанії призвели до стрімкого зростання цін на світовому ринку, створюючи загрозу для агропромислового сектору країни та економіки в цілому, а також створюючи перешкоди для сотень мільйонів людей, які голодують у всьому світі [4].

Війна російського агресора з Україною призвела до стрімкого зростання цін на пшеницю та кукурудзу, які на світових ринках вже зросли більш ніж на 20%, що в свою чергу призвело до зростання цін на основні продукти харчування, особливо в країнах третього світу. Війна завдала значної шкоди не лише рослинництву, а й тваринництву України.

Очікується, що війна скоротить постачання продовольства в багатьох країнах Близького Сходу та Північної Африки. Країни Близького Сходу та Північної Африки імпортують понад 90% усіх харчових продуктів, а одним із найближчих постачальників є Україна. Експерти Світового банку та ЄБРР зазначають, що «жертвами» російської агресії в Україні можуть стати Туреччина, Єгипет, Індія, Таїланд, Грузія, Вірменія, ПАР, Ліван і навіть Шрі-Ланка. Близько третини українських полів залишаються непридатними для посіву через бойові дії. Як наслідок, у разі

продовження війни проти України відбуватиметься зростання світового попиту на сільськогосподарську продукцію, скорочення пропозиції продовольства в багатьох країнах, зростання цін на продукти харчування та прискорення інфляції [5].

Світ уже усвідомлює початок продовольчої кризи, оскільки ворог окупував українські порти в Чорному та Азовському морях, а вітчизняний сільськогосподарський експорт різко скоротився. Можна стверджувати, що відсутність експорту української пшениці, кукурудзи, рослинної олії та інших товарів призведе до політичної нестабільності, а також фізичної нестачі продовольства в багатьох країнах Африки та Азії.

Доцільно зауважити, що в Україні створена Національна платформа продовольчої безпеки, яка побудована базі Держпродспоживслужби. В основі цієї платформи лежить сприяння розвитку України шляхом об'єднання зусиль військових адміністрацій, виробників харчових продуктів, торгових мереж та міжнародних організацій. Основна мета платформи полягає у веденні господарства під час війни, забезпеченні продовольством потреб місцевих громад, української армії [6]. Станом на 22 вересня 2022 року кількість учасників платформи перевищила 5,5 мільйонів. До них належать виробничі та торгові компанії, сільськогосподарські підприємства, військові адміністрації. Найбільшу групу учасників складають виробники, які становлять 32% усіх користувачів. На платформі розміщено понад 16000 пропозицій від поточних учасників. Найпопулярнішими пропозиціями, розміщеними на платформі протягом півроку, були такі продукти, як хліб, цукор, м'ясо та молочні продукти. Також опубліковані непродовольчі товари, такі як побутова хімія, мінеральна вата чи електроінструменти. Сьогодні існує понад 1,7 мільйона реальних потреб. Найбільш затребуваними споживачами в цей період є крупи, консерви, борошно і м'ясо [7].

Рівень забезпечення продовольчої безпеки України сьогодні знаходиться в прямій залежності від ефективності функціонування аграрного сектору, зокрема ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах воєнного стану [8]. У зв'язку з цим розуміється, що стратегії національної продовольчої безпеки повинні включати характеристику загроз продовольчій безпеці як набору існуючих і потенційно можливих умов і факторів, які становлять загрозу життєво важливим інтересам окремих осіб, суспільства і громадян.

Для стабілізації ситуації в Україні потрібно зосередити зусилля на налагодженні логістичної системи для відновлення експортних поставок сільськогосподарської продукції, підтримці українських агровиробників, підтримці територіальної цілісності та незалежності і продовженні співпраці з країнами, що надають фінансову і гуманітарну допомогу.

Доцільно зауважити, що ще у квітні 2022 року Кабінетом Міністрів України затверджено план заходів із забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану у відповідності до розпорядження 327-р [9]. Так, план заходів стосується сфери адміністрування національної продовольчої безпеки, сфери забезпечення населення територіальних громад продовольчими товарами та сфери регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Виходячи з характеру стану системи та питань продовольчої безпеки в усіх її проявах, система продовольчої безпеки України має включати такі основні заходи в умовах війни, як [9]:

- 1) моніторинг стану продовольчої безпеки зокрема: аналіз прогностичного балансу попиту та пропозиції за основними видами сільськогосподарства; моніторинг основних соціально важливих товарів, зокрема складання продуктових списків та цін, яке здійснює Державна служба статистики України; регулювання граничних рівнів цін

(тарифів), торгових надбавок, нормативів доходу на окремі види соціально значущих товарів і послуг;

2) забезпечення безперервного виробництва агропродовольчої продукції, зокрема потрібно: перелічити підприємства, установи та організації, економічна потужність яких відіграє важливу та особливу роль у функціонуванні всього агропромислового комплексу, який спеціалізується на вирощуванні, виробництві та/або переробці сільськогосподарської продукції; підготувати практичні пропозиції щодо фінансування розширення, реконструкції чи створення підприємств з метою вдосконалення вирощування, виробництва чи переробки сільськогосподарської продукції та в цілому економічного становища; забезпечити наявність та використання фінансових чи кредитних інструментів для розширення та будівництва виробництва або реконструкції підприємств, які здійснюють діяльність, пов'язану із вирощуванням, виробництвом чи переробкою сільськогосподарської продукції;

3) поставка харчових продуктів тривалого зберігання та супутньої тари для пакування з урахуванням кількості населення, яке підлягає забезпеченню такими продуктами, зокрема в регіонах України, де тривають бойові дії; формування обсягів закупівель продовольства тривалого зберігання та його упаковки, фасувальної продукції на підставі відомостей про потреби, отримані безпосередньо від місцевого військового управління; за рахунок коштів державного бюджету проведення аналізу стану закупівлі та забезпечення фасування продукції, придатної для закупівлі, та пакування харчових продуктів для тривалого зберігання;

4) формування розгалуженої запасної мережі сировини та продовольства (продовольчих ресурсів) для забезпечення стратегічних потреб країни, зокрема для цього потрібно: забезпечити (за потреби)

переробку зерна на борошно та крупи, коштом державного бюджету; компенсацію коштами державного бюджету відповідно до стану витрат переробника за послуги закупівлі продуктів харчування та послуги пакування продуктів для забезпечення нагальних потреб для виконання державних справ; проаналізувати умови закупівлі харчових продуктів тривалого зберігання за кошти державного бюджету та перевірити упакування таких продуктів;

5) створення достатніх можливостей продовольчого самозабезпечення для місцевих громад і сімей (розробка та впровадження регіональних громадських програм самозабезпечення продовольством і товарами);

6) забезпечення повноцінного функціонування підприємств, установ та організацій агропромислового комплексу, зокрема за рахунок задоволення потреби в імпортній складовій; задоволення потреб населення на продукти харчування;

7) врегулювання наповнення внутрішнього ринку продукцією власного виробництва та відповідне забезпечення експортного попиту, а саме: регулювання обсягу експорту сільськогосподарської продукції; сприяння експорту та збільшення експортних квот шляхом постійного збільшення запасів товарних груп тощо.

Поділяючи позицію, зазначену у джерелі [2], зауважимо, для захисту та підтримки українського аграрного виробництва потрібно використати всі наявні інструменти та можливості забезпечення сталості продовольчої безпеки України в умовах війни та мінімізувати всі прояви глобальної продовольчої кризи для України, вплив на світову продовольчу політику на основі набутого досвіду та практичних досягнень України у лідируючих позиціях світової аграрної економіки, зміцнити та поживити співпрацю з країнами-партнерами, міжнародними та міжурядовими

організаціями, зокрема з такими як FAO (Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН).

У ході дослідження варто проаналізувати зміну важливого показника, який характеризує стан продовольчої безпеки України – індексу споживчих цін. Так, в період січня-вересня 2022 року суттєве зростання індексу споживчих цін на продовольчі товари, а особливо на продукти харчування, відбулося у березні. Проте у серпні індекс споживчих цін на продовольчі товари та продукти харчування в тому числі, був найнижчим – 100,7% та 100,6% відповідно, однак у вересні відбулось несуттєве зростання на 1,2% та 1,2% відповідно (рис. 1).

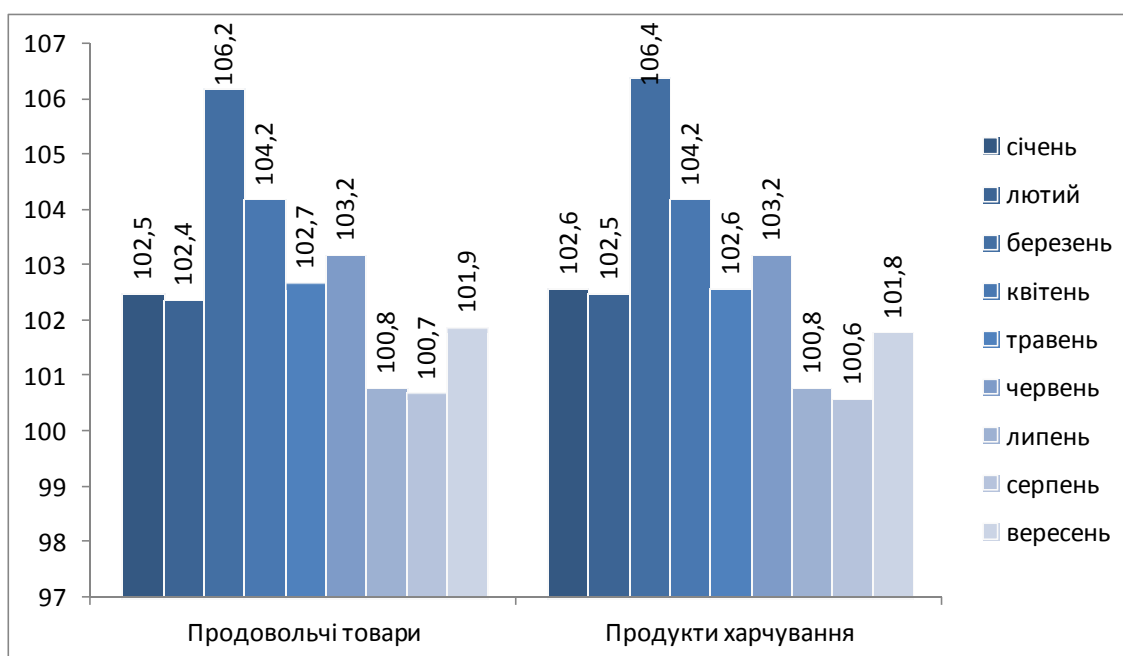

Рис. 1. Індекс споживчих цін у 2022 році

Джерело: сформовано за даними [10].

За даними Мінагрополітики [11], внутрішня продовольча безпека України повністю забезпечена, дефіциту продовольства не передбачається. У листопаді очікується стабілізація цін на продукти харчування.

Питання продовольчої безпеки стають важливими, і всі країни повинні вжити відповідних заходів для реагування на нову ситуацію.

Висновки. Завдяки традиційно потужному продовольчому експорту Україна є однією з країн-гарантів продовольчої безпеки у світі. Російське вторгнення на територію України порушило роботу сільського господарства та ланцюг постачання сировини, ресурсів і готової продукції. Сьогодні однією з головних проблем є забезпечення українців продовольством і достатньою кількістю зерна для внутрішнього споживання. Ознаки продовольчої кризи, спричиненої війною, вже спостерігаються в країнах Африки та Близького Сходу. Спостерігається дефіцит зернових культур, які раніше постачала Україна, і значне зростання цін на продукти харчування. Додаткова нестача їжі може призвести до ще більшої бідності та голоду для мільйонів людей. Однак, в Україні продовольча безпека знаходиться на оптимальному рівні і навіть не заважаючи на війну, за даними Мінагрополітики, дефіциту продовольчої продукції не очікується.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Скриньковський Р.М., Горбонос Ф.В., Цюх С.І., Хмиз М.В., Процевят О.С., Князь С.В. Тенденції і питання продовольчої безпеки України в умовах війни. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2022. № 8. С. 38-48.
3. Диха М.В. Продовольча безпека під призмою воєнних дій в Україні. 2022. С. 55-57. URL: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12195/1/%D0%94%D0%B8%D1%85%D0%B0-55-57-55-57.pdf>
4. Огляд продовольчої безпеки та політики. URL: <https://kse.ua/ua/oglyad-prodovolchoyi-bezpeki-ta-politiki/>
5. Вплив війни рф проти України на стан глобальної продовольчої безпеки. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/19-04-22/>

6. В Україні створено Національну платформу продовольчої безпеки. URL: <https://dpss.gov.ua/news/v-ukrayini-stvoreno-nacionalnu-platformu-prodovolchoyi-bezpeki>

7. Півроку роботи Національної платформи продовольчої безпеки: ключові цифри та факти. URL: <https://consumer-cv.gov.ua/blog/2022/09/22/pivroku-roboty-naczionalnoyi-platformy-prodovolchoyi-bezpeky-klyuchovi-czyfry-ta-fakty/>

8. Курман Т.В. Агробізнес та продовольча безпека: загрози та проблеми правового забезпечення в умовах воєнного стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 3. С. 122-126.

9. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29.04.2022 р. № 327-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>

10. Індeksi споживчих цін на товари та послуги. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/>

11. Мінагрополітики розповіли, що буде з цінами на соняшникову олію, цукор та яйця. URL: <https://minagro.gov.ua/news/v-minagropolitiki-rozpovili-shcho-bude-z-cinami-na-sonyashnikovu-oliyu-cukor-ta-yajcya>

References

1. The President of Ukraine (2022), “On the introduction of martial law in Ukraine”, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (Accessed 18.10.2022).

2. Skryn'kovs'kyj, R.M., Horbonos, F.V., Tsiukh, S.I., Khmyz, M.V., Protseviat, O.S. and Kniaz', S.V. (2022), “Trends and issues of food security of Ukraine in the conditions of war”, *Mizhnarodnyj naukovyj zhurnal “Internauka”*. Serii: “*Ekonomichni nauky*”, vol. 8, pp. 38-48.

3. Dykha, M.V. (2022), “Food security under the prism of military operations in Ukraine”, pp. 55-57. available at: <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12195/1/%D0%94%D0%B8%D1%85%D0%B0-55-57-55-57.pdf> (Accessed 18.10.2022).

4. Kyiv School of Economics (2022), “Review of food security and policy”, available at: <https://kse.ua/ua/oglyad-prodovolchoyi-bezpeki-ta-politiki/> (Accessed 18.10.2022).

5. UkraineInvest (2022), “The impact of the Russian Federation's war against Ukraine on the state of global food security”, available at: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/news/19-04-22/> (Accessed 18.10.2022).

6. State Service of Ukraine on Food Safety and Consumer Protection (2022), “The National Food Safety Platform has been established in Ukraine”, available at: <https://dpss.gov.ua/news/v-ukrayini-stvoreno-nacionalnu-platformu-prodovolchoyi-bezpeki> (Accessed 18.10.2022).

7. The head office of the State Production and Consumer Service in Chernivtsi region (2022), “Half a year of work of the National Food Security Platform: key figures and facts”, available at: <https://consumer-cv.gov.ua/blog/2022/09/22/pivroku-roboty-naczionalnoyi-platformy-prodovolchoyi-bezpeky-klyuchovi-czyfry-ta-fakty/> (Accessed 18.10.2022).

8. Kurman, T.V. (2022), “Agribusiness and food security: threats and challenges of legal protection under martial law”, *Analitychno-porivnial'ne pravoznavstvo*, vol. 3, pp. 122-126.

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), “On the approval of the plan of measures to ensure food security in the conditions of martial law”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text> (Accessed 18.10.2022).

10. State Statistics Service of Ukraine (2022), “Indices of consumer prices for goods and services”. available at: <https://ukrstat.gov.ua/> (Accessed 18.10.2022).

11. Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine (2022), “The Ministry of Agricultural Policy said what will happen to the prices of sunflower oil, sugar and eggs”, available at: <https://minagro.gov.ua/news/v-minagropolitiki-rozpovili-shcho-bude-z-cinami-na-sonyashnikovu-oliyu-cukor-ta-yajcya> (Accessed 18.10.2022).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2022 р.